

حوزه دوازدهم

7178

۱
۷۰۰

ص ۲۹۳

نوبت

روش‌شناسی علم اقتصاد اسلامی با رویکرد واقعیت‌نهادی

حسن آقا گلری

زمستان ۱۳۹۶

نظری، حسن آقا، ۱۳۲۸ -

روش‌شناسی علم اقتصاد اسلامی با رویکرد واقعیت‌نهادی / حسن آقا نظری. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی: ۱۳۹۶.
سیزده: ۲۷۸ ص. (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: ۴۱۲. اقتصاد، ۳۶) (سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت): ۲۱۱۰. اقتصاد، ۸۴)

ISBN: 978-600-298-166-0

بها: ۱۴۸۰۰۰ ریال

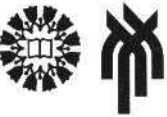
فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
کتابنامه. ص. [۲۶۱] - ۲۶۹. همچنین به صورت زیرنویس.
نمایه.

۱. اسلام و اقتصاد. ۲. Islam—Economic aspects. الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ب. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت). ج. عنوان.

۲۹۷/۴۸۳۳

۱۳۹۶/۹/۲۲۲

۴۸۶۹۴۴۵

روش‌شناسی علم اقتصاد اسلامی با رویکرد واقعیت‌نهادی

مؤلف: حسن آقا نظری (استاد پژوهشگاه حوزه و دانشگاه)

ناشران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

ویرایش و صفحه‌آرایی: اعتصام

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶

تعداد: ۷۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قلم-سبحان

قیمت: ۱۴۸۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشران محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات ۰۲۵-۳۲۱۱۱۳۰۰)

تهران: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۱۵۱-۳۷۱۸۵

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۰۲۶۴۰۲۶۰۰

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

www.ketab.ir/rihu

تهران: بزرگراه جلال آل‌احمد، تقاطع پل یادگار امام، روبه روی پمپ‌گاز، کد پستی: ۱۴۶۳۶ سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، تلفن ۰۲۶۲۴۶۲۵۰، شماره ۰۴۴۲۴۸۷۷۷ • تهران: خ انقلاب، خ ابوریحان، ش ۱۰۷ و ۱۰۹، تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۰۸۱۲۰، شماره: ۰۲۱-۶۶۴۰۵۶۷۸

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

پیام پژوهش

نیاز گسترده دانشگاه‌ها به منابع و متون درسی با نگرش اسلامی در رشته‌های علوم انسانی و محدود بودن امکانات کتابخانه‌ای و پژوهشی که خود را موظف به پاسخگویی به این نیازها می‌دانند، ایجاب می‌کند امکانات موجود با همکاری دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی در مسیر اهداف مشترک به خدمت گرفته شود. افزون بر ارتقای کیفی و کمی منابع درسی از دوباره‌کاری جلوگیری به عمل آید.

به همین منظور، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی و پژوهشگاه حکمت و دانشگاه شصت و نهمین کار مشترک خود را با انتشار کتاب روش‌شناسی علم اقتصاد اسلامی با رویکرد واقعیت‌نهادی به جامعه علمی کشور عرضه می‌کنند.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، ما را در جهت ارتقای کیفی کتاب حاضر و تدوین دیسک‌ها و افزودن نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته اقتصاد اسلامی در مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری به‌عنوان منبع درس روش‌شناسی اقتصاد اسلامی تدوین شده است. امید است که افزون بر جامعه دانشگاهی سایر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

فهرست مطالب

۱ ..... پیشگفتار

فصل اول: اندیشه‌های بنیادین علوم اجتماعی

۷ ..... مقدمه (رابطه بین فلسفه و علوم اجتماعی)

فصل اول: مفاهیم اساسی

۹ ..... هدف کلی

۹ ..... اهداف رفتاری

۹ ..... ۱. مفهوم نظریه و ماهیت آن

۱۱ ..... ۲. هستی‌شناسی

۱۱ ..... ۳. معرفت‌شناسی

۱۲ ..... ۴. انسان‌شناسی

۱۲ ..... ۵. روش‌شناسی

۱۲ ..... ۶. روش

۱۳ ..... خلاصه فصل

۱۳ ..... پرسش‌های فصل

۱۳ ..... منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل دوم: چیستی علوم اجتماعی

۱۵ ..... هدف کلی

۱۵ ..... اهداف رفتاری

۱۶ ..... ۱. علم به مثابه کشف واقعیت

۱۸ ..... ۲. چیستی واقعیت طبیعی

۱۹ ..... ۳. چیستی واقعیت اجتماعی

۲۰	۴. تفاوت واقعیت اجتماعی و واقعیت طبیعی (علت و دلیل در علوم اجتماعی).....
۲۰	۴-۱. تفاوت مفهوم دلیل و علت.....
۲۲	۴-۲. تفاوت و تشابه واقعیت‌های طبیعی و اجتماعی.....
۲۴	۴-۳. دلیل‌گرایی در تفسیر رفتارهای اجتماعی.....
۲۵	الف) معناگرایی در شناخت رفتارهای اجتماعی.....
۲۶	ب) قاعده‌گرایی در تفسیر رفتارهای اجتماعی.....
۲۸	۴-۴. نقد قاعده‌گرایی.....
۲۹	نتایج.....
۲۹	۱. تفاوت موضوع علوم طبیعی و علوم اجتماعی.....
۳۰	۲. اختلاف کارکرد روش تجربی در دو حوزه علوم طبیعی و اجتماعی.....
۳۰	۳. تفاوت جنس تئوری ذهنی دانشمندان علوم اجتماعی و طبیعی.....
۳۱	خلاصه فصل.....
۳۲	پرسش‌های فصل.....
۳۳	منابعی برای مطالعه بیشتر.....

فصل سوم: نهادها به عنوان خاستگاه علوم اجتماعی - اقتصادی

۳۵	هدف کلی.....
۳۵	اهداف رفتاری.....
۳۵	چستی نهاد و تأثیر آن در شکل‌گیری واقعیت‌های اجتماعی - اقتصادی و رابطه آن با علوم اجتماعی.....
۳۶	۱. تعریف نهادگرایان قدیم.....
۳۸	۲. نقد اجمالی دیدگاه نهادگرایان قدیم.....
۳۸	۳. تعریف نهادگرایان جدید.....
۳۸	۳-۱. تعریف نورث.....
۳۹	۳-۲. تعریف ویلیامسون.....
۴۰	۳-۳. تعریف جان سرل.....
۴۰	۳-۳-۱. مفاهیم بنیادین تعریف سرل.....
۴۰	الف) مفهوم واقعیت طبیعی و نهادی.....
۴۱	ب) مفهوم التفات درونی و بیرونی.....
۴۱	ج) مفهوم واقعیت مستقل از انسان و وابسته به انسان.....
۴۲	د) تمایز هستی‌شناختی و معرفت‌شناسی.....
۴۲	ه) مفهوم تعیین کارکرد.....
۴۳	و) مفهوم التفات جمعی.....
۴۳	ز) مفهوم قواعد نظام‌بخش و قوام‌بخش.....
۴۵	۳-۳-۲. چستی نهاد از نظر سرل.....
۴۶	۴. ساختار ارتباط واقعیت‌های نهادی به صورت افقی و عمودی.....

۴۷	..... همبستگی واقعیت‌های نهادی با توان‌افزایی انجام حقوق و تکالیف اجتماعی
۴۷	..... تأثیر نهادها در پیدایش واقعیت‌های اجتماعی - اقتصادی
۴۹	..... رابطه نهاد و اعتبارات اجتماعی و احکام شریعت با علوم اجتماعی
۵۱	..... نتیجه بحث نهادگرایی (رابطه نهادها با علوم انسانی)
۵۲	..... کارکردهای اقتصادی
۵۲	..... ۱-۸. پایدارسازی رفتار فردی
۵۳	..... ۲-۸. کاهش هزینه مبادله بر اساس حقوق مالکیت
۵۳	..... ۱-۲-۸. مفهوم حقوق مالکیت
۵۴	..... ۲-۲-۸. مفهوم هزینه مبادله
۵۵	..... خلاصه فصل
۵۷	..... پرسش‌های فصل

فصل نهم: تطبیقات چستی نهاد (اعتبارات بعد الاجتماع)

۵۹	..... هدف کلی
۵۹	..... اهداف رفتاری
	..... ۱. اعتبارات بعد الاجتماع مبنای مسفر شکل‌گیری نهادهای اجتماعی (تفاوت نهادها بر اساس اختلاف اعتبارات بعد الاجتماع)
۵۹	..... ۱-۱. مفاهیم و اصطلاحات
۶۰	..... ۲-۱. ماهیت اعتبار
۶۲	..... ۳-۱. اعتبارات اجتماعی و همسانی آنها با چستی نهاد از نظر سرل
۶۲	..... ۴-۱. وحدت چستی اعتبارات اجتماعی و نهادها
۶۳	..... ۲. رابطه اعتبارات اجتماعی با احکام اجتماعی ثابت و متغیر شریعت اسلامی
۶۶	..... ۳. احکام اجتماعی ثابت و متغیر شریعت اسلامی مبنای شکل‌گیری نهادها
۶۷	..... ۴. ویژگی‌های نهادی احکام شریعت
۶۷	..... ۴-۱. ساختار ارتباطی احکام شریعت به صورت عرضی و طولی یا یکدیگر (ارتباط عمودی و افقی)
۶۸	..... ۴-۲. همبستگی احکام شرعی با توان انجام حقوق و تکالیف اجتماعی
۶۸	..... ۴-۳. رابطه احکام شریعت با علوم اجتماعی
۶۹	..... خلاصه فصل
۷۰	..... پرسش‌های فصل
۷۱	..... منابعی برای مطالعه بیشتر

بخش دوم: روش‌شناسی علوم اجتماعی

فصل اول: روش اثبات‌گرایی

۷۵	..... هدف کلی
۷۵	..... اهداف رفتاری

۷۵	.....مقدمه
۷۶	.....۱. اثبات‌گرایی (طبیعت‌گرایی در روش علوم اجتماعی)
۷۸	.....۲. محدودیت‌های روش اثبات‌گرایی
۸۰	.....خلاصه فصل
۸۱	.....پرسش‌های فصل
۸۱	.....منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل دوم: روش تفسیرگرایی و ترکیبی

۸۳	.....هدف کلی
۸۳	.....اهداف رفتاری
۸۳	.....۱. روش ترکیبی
۸۴	.....۱-۱. اصول روش ترکیبی تفسیری
۸۴	.....۱-۲. ویژگی‌های رویکرد روش تفسیری
۸۶	.....۱-۳. محدودیت‌های روش تفسیری
۸۷	.....۲. روش ترکیبی
۸۸	.....خلاصه فصل
۸۹	.....پرسش‌های فصل
۸۹	.....منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل سوم: روش‌شناسی متناسب با رویکرد نهادی

۹۱	.....هدف کلی
۹۱	.....اهداف رفتاری
۹۱	.....۱. ارتباط موضوع پژوهش و روش‌شناسی آن
۹۲	.....۲. روش‌شناسی متناسب با واقعیت‌های نهادی
۹۳	.....۳. کارایی روش‌شناسی علوم اجتماعی
۹۵	.....۴. نهادها بمثابه دلیل پدیده‌های اجتماعی
۹۶	.....خلاصه فصل
۹۶	.....پرسش‌های فصل
۹۶	.....منابعی برای مطالعه بیشتر

بخش سوم: اندیشه‌های بنیادین شکل‌گیری علم اقتصاد اسلامی

فصل اول: انسان اقتصادی

۱۰۱	.....هدف کلی
۱۰۱	.....اهداف رفتاری
۱۰۲	.....۱. مفاهیم

۱۰۳	۲. روش‌شناسی تعریف انسان اقتصادی در علم اقتصاد و نقد آن
۱۰۳	ب) ویژگی‌های انسان اقتصادی
۱۰۵	ج) نقد روش‌شناسی تعریف انسان اقتصادی در ادبیات علم اقتصاد
۱۰۹	۳. روش‌شناسی انسان اقتصادی بر اساس آموزه‌های اسلامی
۱۱۱	خلاصه فصل
۱۱۳	پرسش‌های فصل
۱۱۳	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل دوم: نهادهای خرد اقتصاد اسلامی

۱۱۵	هدف کلی
۱۱۵	اهداف ثانوی
۱۱۵	۱. نهاد مالکیت خصوصی (مقدمه)
۱۱۷	۱-۱. نهاد مالکیت فرس نسبت به منابع طبیعی
۱۱۸	۲-۱. نهاد مالکیت خصوصی نسبت به اجرت کار
۱۱۹	۳-۱. نهاد مالکیت خصوصی نسبت به سود مشارکت نیروی کار و سرمایه
۱۱۹	۴-۱. نهاد مالکیت معنوی
۱۱۹	۱-۴-۱. خاستگاه اجتماعی مالکیت فکری
۱۲۰	۲-۴-۱. ضرورت اعتبار مالکیت فکری
۱۲۱	۳-۴-۱. موضوع مالکیت فکری
۱۲۲	۴-۴-۱. بررسی فقهی مالکیت فکری
۱۲۸	۵-۴-۱. ترتیبات نهادی مالکیت افراد
۱۲۹	۶-۴-۱. نهاد مبادله (تجارت)
۱۳۰	۷-۴-۱. نهاد مصرف
۱۳۱	۱-۷-۴-۱. تأثیرپذیری حوزه مطلوبیت از شناخت آن
۱۳۳	۲-۷-۴-۱. گستره مصرف (توسعه مطلوبیت نسبت به نیازهای معنوی)
۱۳۴	۳-۷-۴-۱. مصارف واجب (مصارف شخصی و اجتماعی)
۱۳۵	۴-۷-۴-۱. محدودیت‌های مصرف (مصارف ممنوع)
۱۳۷	۵-۷-۴-۱. تأثیرپذیری نظریه مصرف از جهت توانمندی
۱۳۸	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۳۹	۸-۴-۱. نهاد حق فقرا در اموال اغنیا
۱۴۰	۹-۴-۱. نهاد ارث
۱۴۱	خلاصه فصل
۱۴۳	پرسش‌های فصل
۱۴۴	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل سوم: نهادهای کلان اقتصاد اسلامی

۱۴۵	هدف کلی.....
۱۴۵	اهداف رفتاری.....
۱۴۵	۱. حق عموم در منابع طبیعی قبل از تولید.....
۱۴۶	۲. حق نظارت حاکمیت اسلامی بر بهره‌برداری بخش خصوصی از منابع طبیعی.....
۱۴۸	۱-۲. اصل عدالت نسلی در بهره‌برداری از منابع طبیعی.....
۱۴۹	۲-۲. اصل عدالت بین نسلی در بهره‌برداری از منابع طبیعی.....
۱۵۲	۲-۳. اصل صیانت از منابع نفت و گاز.....
۱۵۴	۳. نهاد تأمین اجتماعی.....
۱۵۸	خلاصه فصل.....
۱۵۹	پرسش‌های فصل.....
۱۶۰	منابعی برای مطالعه بیشتر.....

بخش چهارم: روش‌شناسی علم اقتصاد فصل اول: روش‌شناسی علم اقتصاد نئوکلاسیک و نقد آن

۱۶۳	هدف کلی.....
۱۶۳	اهداف رفتاری.....
۱۶۴	مقدمه.....
۱۶۴	روش‌شناسی نئوکلاسیک.....
۱۶۵	پیشینه عقلانیت اقتصادی.....
۱۶۶	۱. فردگرایی.....
۱۶۶	۲. خودگرایی روان‌شناختی.....
۱۶۷	۳. فرض اطلاعات کامل.....
۱۶۸	نقد روش‌شناسی نئوکلاسیک بر اساس پیش‌فرض‌ها.....
۱۶۸	۱. نقد فردگرایی.....
۱۷۰	۲. نقد خودگرایی روان‌شناختی.....
۱۷۱	۳. نقد فرض اطلاعات کامل.....
۱۷۲	خلاصه فصل.....
۱۷۳	پرسش‌های فصل.....
۱۷۴	منابعی برای مطالعه بیشتر.....

فصل دوم: روش‌شناسی علم اقتصاد اسلامی

۱۷۵	هدف کلی.....
۱۷۵	اهداف رفتاری.....
۱۷۵	روش‌شناسی علم اقتصاد اسلامی با رویکرد ساختار نهادی.....

۱۷۷	.....	۱. شکل‌گیری واقعیت اقتصاد بر اساس ساختار نهادی
۱۷۹	.....	۲. تأثیرگذاری متغیر بهره و سود در شکل‌گیری رویدادهای عینی اقتصاد
۱۸۱	.....	خلاصه فصل
۱۸۱	.....	پرسش‌های فصل
۱۸۱	.....	منابعی برای مطالعه بیشتر

بخش پنجم: مبانی علم اقتصاد خرد اسلامی

۱۸۵	.....	مقدمه
-----	-------	-------

فصل اول: تحلیل رفتارهای اقتصادی افراد با رویکرد نهادی

۱۸۷	.....	هدف کلی
۱۸۷	.....	اهداف رفتاری
۱۹۰	.....	خلاصه فصل
۱۹۰	.....	پرسش‌های فصل
۱۹۱	.....	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل دوم: سازوکار بازار با رویکرد نقد آن

۱۹۳	.....	هدف کلی
۱۹۳	.....	اهداف رفتاری
۱۹۶	.....	خلاصه فصل
۱۹۷	.....	پرسش‌های فصل
۱۹۷	.....	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل سوم: تفاوت اساسی چپستی بازار در اقتصاد اسلامی با اقتصاد متعارف

۱۹۹	.....	هدف کلی
۱۹۹	.....	اهداف رفتاری
۲۰۳	.....	خلاصه فصل
۲۰۴	.....	پرسش‌های فصل
۲۰۴	.....	منابعی برای مطالعه بیشتر

فصل چهارم: تخصیص منابع بر اساس سازوکار بازار با رویکرد آموزه‌های اسلامی

۲۰۵	.....	هدف کلی
۲۰۵	.....	اهداف رفتاری
۲۰۷	.....	خلاصه فصل
۲۰۷	.....	پرسش‌های فصل

منابعی برای مطالعه بیشتر ۲۰۷

فصل پنجم: محدودیت توان محاسباتی و کسب اطلاعات

هدف کلی.....	۲۰۹
اهداف رفتاری.....	۲۰۹
خلاصه فصل.....	۲۱۱
پرسش‌های فصل.....	۲۱۱
منابعی برای مطالعه بیشتر.....	۲۱۱

بخش ششم: مبانی علم اقتصاد کلان اسلامی

فصل اول: نقش چگونگی جریان پول در شکل‌گیری علم اقتصاد اسلامی

هدف کلی.....	۲۱۵
اهداف رفتاری.....	۲۱۵
۱. تفاوت تأثیرپذیری متغیرهای لان اقتصادی بر اساس نرخ بهره و نرخ سود.....	۲۱۵
۲. ایجاد تعادل پولی بر اساس نرخ سود.....	۲۱۶
خلاصه فصل.....	۲۱۸
پرسش‌های فصل.....	۲۱۸
منابعی برای مطالعه بیشتر.....	۲۱۹

فصل دوم: بازار سرمایه بر اساس ماهیت اعتباری و حقیقی

هدف کلی.....	۲۲۱
اهداف رفتاری.....	۲۲۱
۱. سیر تحول اندیشه ارتباط بین بخش حقیقی - اعتباری (پولی) در نهادهای اقتصادی متعارف.....	۲۲۲
۲. گسترش بخش اعتباری اقتصاد نسبت به بخش واقعی آن در نهادهای اقتصادی - مالی متعارف.....	۲۲۴
۳. آسیب‌شناسی خلق اعتبار بر اساس اعتبار در نهادهای اقتصادی - مالی متعارف و شکل‌گیری حلقه‌های به هم پیوسته اعتبار.....	۲۲۶
۴. ساختار بازار سرمایه جایگزین از جهت توسعه نهادهای اقتصادی.....	۲۲۹
۴-۱. بازار کالاها و خدمات.....	۲۳۱
۴-۲. بازار دارایی‌های مالی.....	۲۳۳
۵. راهبردهای بازار سرمایه جایگزین با رویکرد توسعه نهادهای مالی.....	۲۳۵
۵-۱. ضرورت توسعه نظام مالی.....	۲۳۵
۵-۲. سازماندهی و مدیریت بازار سرمایه کوتاه‌مدت (بازار پول).....	۲۳۶
خلاصه فصل.....	۲۳۷
پرسش‌های فصل.....	۲۳۸
منابعی برای مطالعه بیشتر.....	۲۳۹

فصل سوم: مسئولیت دولت اسلامی نسبت به تأمین زیرساخت‌های فرایند توسعه

۲۴۱	هدف کلی.....
۲۴۱	اهداف رفتاری.....
۲۴۲	۱. اجرای مقررات و حقوق مالکیت.....
۲۴۳	۲. توسعه منابع انسانی بر اساس اندیشه اسلامی.....
۲۴۷	خلاصه بحث.....
۲۴۸	پرسش‌های فصل.....
۲۴۸	منابعی برای مطالعه بیشتر.....

فصل چهارم: اقتصاد دانش‌بنیان و تأثیر آن در تحول مفاهیم و نظریات علمی اقتصاد

۲۴۹	هدف کلی.....
۲۴۹	اهداف رفتاری.....
۲۴۹	مقدمه.....
۲۵۱	۱. مفهوم اقتصاد دانش‌بنیان.....
۲۵۱	۲. تحولات مفاهیم اساسی علم اقتصاد بر اساس اقتصاد دانش‌محور.....
۲۵۱	الف) مفهوم کمیابی منابع.....
۲۵۲	ب) مفهوم رقابت.....
۲۵۳	ج) مفهوم گستره بازار.....
۲۵۴	۳. تحول نظریه‌های اقتصادی بر اساس اقتصاد دانش‌محور.....
۲۵۴	الف) تأثیر اقتصاد دانش‌محور بر نظریه‌های رشد.....
۲۵۵	ب) تأثیر اقتصاد دانش بر نظریه بازی‌ها.....
۲۵۶	۴. راهبرد اقتصاد دانش‌بنیان در ایران.....
۲۵۷	الف) ترتیبات نهادی متناسب با تغییر برون‌زای تکنولوژی.....
۲۵۷	ب) تأثیر رابطه متقابل فناوری جدید و مهارت نیروی انسانی بر فرایند توسعه.....
۲۵۸	خلاصه فصل.....
۲۵۹	پرسش‌های فصل.....
۲۶۰	منابعی برای مطالعه بیشتر.....
۲۶۱	منابع و مأخذ.....

نمایه‌ها

۲۷۱	نمایه آیات.....
۲۷۲	نمایه روایات.....
۲۷۳	نمایه اشخاص.....
۲۷۶	نمایه اصطلاحات.....

پیشگفتار

رابطه علوم اجتماعی با فلسفه در ساحت حلقه‌ای از مسائل است که بین علم و فلسفه پیوند برقرار می‌کند. این حلقه واسطه‌ای است که خادِم علم به حساب می‌آید، علم را راهنمایی و گستره کاوش و تحقیق علمی را تعریف می‌کند. در واقع این حلقه واسطه از مبانی فلسفی این علوم محسوب می‌شود و بر روش‌شناسی این علوم تأثیر می‌گذارد.

تحقیق دربارهٔ انسان و رفتارهای او در علوم اجتماعی، بستگی تام به این واقعیت دارد که انسان چگونه موجودی تعریف می‌شود. نهادها و واقعیت‌های نهادی برخاسته از آنها، چارچوب بسیاری از رفتارهای اجتماعی به حساب می‌آیند و شناخت آنها زمینهٔ شناخت رفتارهای اجتماعی و پیش‌بینی شکل‌گیری آنها را فراهم می‌کند. فعالیت‌ها و رویدادهای اقتصادی در هر جامعه بر اساس ساختار نهادی آن شکل می‌گیرد و به این دلیل است که نظریات علمی نئوکلاسیک که برخاسته از ساختار نهادهای خاص است، برای جامعه دیگری که ساختار نهادی متفاوتی دارند، نمی‌توانند نظریه علمی مناسب تلقی شوند.

مذهب بر رفتار انسان تأثیر می‌گذارد و آثار اقتصادی و اجتماعی بسیار مؤثری دارد. بین عناصر توسعه‌یافتگی و رشد‌گرایش‌ها و کارکردهای دینی رابطه مثبت وجود دارد. احکام شرعی، هستی‌های عقلایی-اجتماعی به حساب می‌آیند که هم آثار واقعی و هم هستی‌های اجتماعی دیگر از جنس خود را به دنبال دارند و می‌توان از آنها به واقعیت‌های نهادی تعبیر کرد. وقتی فعالیت‌های اقتصادی-اجتماعی انسان در چارچوب نهادهای اسلامی انجام گیرد، منافع اجتماعی از منافع فردی تفکیک‌ناپذیر می‌شود و بر همین اساس می‌توان رفتارهای اجتماعی-اقتصادی انسان را تعریف و پیش‌بینی کرد. نویسنده با درک این ضرورت و با هدف

تبيين روش‌شناسی علم اقتصاد اسلامی با رویکرد واقعیت‌نهادی آن این کتاب را در قالب شش بخش مرتبط با یکدیگر طراحی کرده است:

بخش اول: اندیشه‌های بنیادین علوم اجتماعی؛

بخش دوم: روش‌شناسی علوم اجتماعی؛

بخش سوم: اندیشه‌های بنیادین شکل‌گیری علم اقتصاد اسلامی؛

بخش چهارم: روش‌شناسی علم اقتصاد؛

بخش پنجم: مبانی علم اقتصاد خرد اسلامی؛

بخش ششم: مبانی علم اقتصاد کلان اسلامی.

بخش اول مشتمل بر چهار فصل است: در فصل اول مفاهیم اساسی بیان شده و فصل دوم به چيستی علوم اجتماعی اختصاص داده شده است. در فصل سوم از نهادها به‌عنوان خاستگاه علوم اجتماعی-اقتصادی یاد و بارزف مختلف نهاد بررسی و نقد شده است. تطبیقات چيستی نهاد در فصل چهارم این بخش انجام و در این فصل دانشجویان با بحث‌های اعتبارات بعد الاجتماع آشنا می‌شود.

«روش اثبات‌گرایی» و «روش تفسیرگرایی» رکیبی «عناوین فصل اول و دوم از بخش دوم را تشکیل می‌دهند. در فصل سوم این بخش دانشجویان با روش‌شناسی متناسب با رویکرد نهادی آشنا می‌شود.

بخش سوم کتاب که اساس آن بر اندیشه‌های بنیادین شکل‌گیری علم اقتصاد اسلامی است، در سه فصل تنظیم شده است. انسان اقتصادی و بحث از مفاهیم کار، بیت، تابع رجحان و پیشینه‌سازی و در نهایت روش‌شناسی انسان اقتصادی بر اساس آموزه‌های اسلامی مطالب فصل اول این بخش می‌باشد. فصل دوم با عنوان نهادهای اقتصاد خرد اسلامی شروع و به مباحثی نظیر نهاد مالکیت خصوصی و مالکیت معنوی، نهاد مبادله و نهاد مصرف می‌پردازد. فصل سوم به نهادهای اقتصاد کلان اسلامی اختصاص داده شده است.

بخش چهارم مشتمل بر دو فصل است: در فصل اول «روش‌شناسی اقتصاد نئوکلاسیک و نقد آن» ارائه و در فصل دوم «روش‌شناسی علم اقتصاد اسلامی» تحقیق می‌شود.

بخش پنجم به مبانی اقتصاد خرد اسلامی می‌پردازد که در فصل اول رفتارهای اقتصادی افراد با رویکرد نهادی تحلیل شده است. در فصل دوم و سوم سازوکار بازار و تفاوت بازار اسلامی و اقتصاد متعارف بحث می‌شود. فصل چهارم این بخش به تخصیص منابع با رویکرد

آموزه‌های اسلامی و بر اساس سازوکار بازار اختصاص دارد. محدودیت توان محاسباتی و کسب اطلاعات توسط فرد در فصل پنجم آمده که نقد فرض اطلاعات کامل اقتصاد متعارف است. بخش ششم با هدف معرفی مبانی اقتصاد کلان اسلامی در قالب چهار فصل مطرح شده است: فصل اول «نقش پول در شکل‌گیری علم اقتصاد کلان اسلامی»؛ فصل دوم «بازار سرمایه بر اساس هماهنگی بخش اعتباری و حقیقی»؛ فصل سوم «مسئولیت دولت اسلامی نسبت به تأمین زیرساخت‌های فرایند توسعه» و در نهایت فصل چهارم با عنوان «اقتصاد دانش‌بنیان و تأثیر آن در تحولات مفاهیم و نظریات علمی اقتصاد» پایان بخش این کتاب است.

این کتاب در تداوم بحث‌های فلسفه اقتصاد اسلامی است. بنابراین دانشجوی قبل از خواندن آن باید از تسلط ابتدایی بر آموزه‌های اقتصاد، اقتصاد اسلامی و روش‌شناسی اطمینان داشته باشد. در عین حال سعی شده است مطالب به گونه‌ای ارائه شود که مباحث و تحلیل‌های موجود برای دانشجوی قابل فهم باشد. در ضمن در تدوین کتاب تسلسل و پیوستگی مباحث رعایت شده که لازم است در آموزش نیز همین ترتیب رعایت شود.

راهنمای مطالعه

این کتاب با هدف فراگیری دانشجویان اقتصاد و زمینه‌سازی تحقیق و پژوهش در اقتصاد اسلامی از منظر نهادی و ساختاری و ترتیبات نهادی تهیه شده است. این نوشتار در دو یا سه واحد درسی ارائه و توسط استاد تدریس می‌شود. دانشجویان قبل از مطالعه کتاب لازم است چند نکته مهم را مدنظر داشته باشند:

فرایند یادگیری جریانی است که با حضور در کلاس و ارائه استاد شروع نمی‌شود؛ بلکه خود دانشجوی با مراجعه به دیگر منابع آموزشی (معرفی شده در پایان هر فصل) حرکت فراگیری را شروع می‌کند. با توجه به اینکه ساعات حضور در کلاس محدود می‌باشد، لازم است دانشجوی قبل از حضور در کلاس، فصل مربوطه را مطالعه و موارد مبهم را یادداشت و با طرح آنها در کلاس اشکالات خود را برطرف کند (البته برای عمق‌بخشی به مطالعات، دانشجو می‌تواند از روش یادداشت‌برداری رئوس مطالب و ارائه آن با چند دانشجوی دیگر از همان کلاس قبل از کلاس درس کمک بگیرد).

در مطالعه این کتاب به موارد زیر توجه داشته باشید:

۱. در آغاز به هدف‌های آموزشی کتاب توجه کنید تا نسبت به موضوع کتاب و آنچه که پس از مطالعه آن باید به آن برسید آگاهی پیدا کنید؛
۲. مطالعه هدف‌های کلی و رفتاری قبل از مطالعه هر فصل باعث جلب توجه فرد نسبت به نکات محوری فصل می‌شود؛

۳. برای مطالعه اثربخش کتاب ابتدا مطالب هر فصل را یک بار سریع مطالعه کنید و بار دوم با دقت و زمان طولانی‌تر آن را مطالعه نمایید. با توجه به هدف‌های کلی نکات اساسی درس را یادداشت و برای رفع اشکال در کلاس طرح کنید؛

۴. از استاد محترم انتظار می‌رود جلسه قبل از تدریس فصل مربوطه، تعدادی از دانشجویان را برای انجام فعالیتهای کلاسی مرتبط با بحث معین کند تا افزون بر آماده شدن برای درس، در حین تدریس، این دانشجویان نتیجه تحقیق مربوطه را در زمان پنج یا ده دقیقه ارائه کنند؛

۵. در پایان هر فصل تعدادی سؤال برای خودآزمایی ارائه شده است. تلاش برای جوابگویی به این سؤال‌ها در یادگیری مطالب تحت‌الاهداف کلی و رفتاری مهم است. در صورت برخورد با ابهام، بخش‌های مربوط به سؤال را دوباره بخوانید؛

۶. پیش از فراگیری هر مبحث و هر فصل به بحث بعدی نپردازید؛ زیرا هر فصل ادامه منطقی فصل قبل است؛

۷. از استاد گرامی و نیز دانشجویان محترم انتظار می‌رود -مانجه نسبت به محتوای کتاب و یا چیش مطالب انتقاد یا پیشنهادی دارند آن را با مؤلف در میان گذاشت تا در چاپ‌های بعدی استفاده شود.

در پایان لازم است از آقای دکتر محمدجواد توکلی که با ارزیابی خوب اصلاحاتی را مطرح کردند و حجت‌الاسلام والمسلمین آقای سیدحمید جوشقانی که با افزودن عناوین کلی، خلاصه و پرسش‌های فصل، این اثر پژوهشی را بصورت درسنامه درآوردند و آقای حیدر فروزان که ویرایش اثر را بر عهده داشتند و حجت‌الاسلام والمسلمین آقای دکتر سیدرضا حسینی مدیر محترم گروه اقتصاد و آقای سیدمحمد امام کارشناس گروه که زمینه نشر این اثر را فراهم کردند تقدیر و تشکر کنم.